Jag heter Tamara Nussbaum.
Jag överlevde Förintelsen.
Här berättar jag min historia.

Tamaras berättelse

Del 1 · Min uppväxt 1926–1939

Texten är en sammanställning av flera intervjuer med Tamara Nussbaum.

ETERNAL ECHOES

Teach and Learn About the Holocaust

Medfinansierat av
EU-programmet
Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Min uppväxt 1926–1939

Staden Wilno

Jag heter Tamara Nussbaum och är född den 5 november 1926. Jag föddes i staden Wilno, i ett område som då tillhörde Polen. Nu är det Litauen och på litauiska heter staden Vilnius. Som ogift hette jag Handelsmann i efternamn.

I Wilno bodde mestadels polacker och judar men även ryssar, vitryssar, litauer och karaimer (*). Minoriteterna höll sig för sig själva, men hade affärskontakter, umgicks och respekterade varandra. Det fungerade jättebra.

Min familj

ETERNAL ECHOES | PRIVATE. REPRODUCTION: THE SWEDISH COMMITTEE AGAINST ANTISEMITISM

Tamara med mamma Sonja och pappa Elias. Fotot togs förmodligen 1928

Min mamma hette Sonja och var född Chanezon. Min pappa hette Elias men kallades Ilusha. Hans familj bodde i östra Polen och jag träffade dem bara någon gång. Vi kommunicerade genom brev och presenter. Jag var enda barnet och första barnbarnet till mina morföräldrar. Vi bodde i en femrumslägenhet på Storgatan mitt i staden. Mina morföräldrar bodde tillsammans med oss och jag hade en lycklig barndom.

Min morfar Israel skämde bort mig, han hade alltid godis i fickan. Mamma sa till honom att inte skämma bort mig, men när han kom hem från en affärsresa hade han alltid med sig fina saker till mig. Jag kände särskilt för morfar. När han kom hem frågade han alltid först efter mig: var fanns jag?

Morfar hade haft en fabrik i Ryssland, men han blev utslängd av kommunisterna vid ryska revolutionen 1917. Med hjälp av min mormors systerson, som flyttat till Sverige innan första världskriget, kunde han starta en ny fabrik i Wilno. När jag var tio år fick jag en cykel av morfar. Det var en dröm på den tiden!

Min mormor Anna var mycket klok och förståndig. Men hon var sjuk och ibland fick jag hjälpa henne med vatten och mediciner. Mormor dog ett år före kriget. Jag var så fäst vid min familj.

När jag var elva år födde min moster Mina sitt första barn Moniek. Han och hans yngre syster Anna var som mina syskon.

** Karaimer är en av Litauens minoriteter. Idag talar endast ett fåtal personer s pråket karaimska, ett turkspråk. Gruppens religion är en gren av judendomen.*

ETERNAL ECHOES | PRIVATE. REPRODUCTION: THE SWEDISH COMMITTEE AGAINST ANTISEMITISM

Min kusin Moniek Pupko. Fotot är taget 20 april 1940. Moniek var då ungefär två år.

Medfinansierat av EU-programmet Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Livet i Wilno

I Wilno fanns många minoriteter. Där fanns en katolsk kyrka, och en grekisk-ortodox. Och det fanns flera synagogor. Pappa var inte religiös, men min morfar var religiös och gick i synagogan. Vi höll *kosher*, vi åt inte griskött och blandade inte kött och mjölk. Vi firade alla judiska helger hemma. Det var stor glädje, det var fest och trevligt. Och man fick nya kläder.

Jag gick i en judisk skola, men undervisningen var på polska. Vi fick också lära oss om den judiska religionen. Vi var lediga på lördagar men gick i skolan på söndagar. Skolan låg nära hemmet. Sedan gick jag på ett gymnasium som låg lite längre bort.

ETERNAL ECHOES | PRIVATE. REPRODUCTION: THE SWEDISH COMMITTEE AGAINST ANTISEMITISM

Fotot visar mina mostrar, mamma och morfar. Det är taget på vårt sommarställe. Mamma syns till höger i bilden.

Jag hade många vänner. Det var kompisar och skolkamrater. Vi bodde nära varandra och gick på bio tillsammans. På min födelsedag hade vi alltid kalas. En gång bjöd jag hela klassen. På somrarna åkte vi till vår sommarstuga utanför Wilno. Där badade vi och jag hade kompisar där också.

Den sista sommaren 1939 hände det något. Det var några kvinnor som tittade på månen som var alldeles röd. ”Det blir krig”, sa de. Månen hade varit lika röd innan kriget 1914. Jag kunde inte föreställa mig vad krig var egentligen. Jag trodde aldrig att det skulle bli som det blev. Det var rena slakten.

© 2015, 2020 Svenska kommittén mot antisemitism

Intervjuare i den videoinspelade intervjun på www.eternalechoes.org: Sarah Forssell

Omslagsfoto och undertext: Ewa Wymark

Text: Texten är en redaktionell sammanställning av Jessica Carleson och Lena Jersenius, baserad på de intervjuer som genomförts med Tamara Nussbaum av Sarah Forssell och Ewa Wymark.

Grafisk form: Cecilia Undemark Péterfy

Medfinansierat av EU-programmet Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Jag heter Tamara Nussbaum.
Jag överlevde Förintelsen.
Här berättar jag min historia.

Tamaras berättelse

Del 2 · Livet förändras 1939–1941

Texten är en sammanställning av flera intervjuer med Tamara Nussbaum.

ETERNAL ECHOES

Teach and Learn About the Holocaust

Medfinansierat av
EU-programmet
Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Livet förändras 1939–1941

Kriget bryter ut

Åren före kriget var intensiva. Man diskuterade alltid politik, så fort man satt ner och åt kvällsmat eller middag. Man hade känslan av att något skulle hända. Jag minns att det handlade om Molotov-Ribbentrop-pakten. Morfar tittade på ett fotografi och sa: ”Det är två rävar. Vi får se vad de vill varandra.” Hitler annekterade det ena landet efter det andra. Det blev mobilisering i Polen och man kände att kriget närmade sig.

Men man levde sitt liv. Min moster Lusia som bodde i Palestina kom och hälsade på oss den sommaren. I mitten av augusti 1939 kom ett telefonsamtal från den brittiska ambassaden. Hon måste lämna Wilno med detsamma och resa hem till Palestina. Hon hade två dagar på sig. Jag minns att vi då flyttade från sommarstället tillbaka till staden. Innan hon åkte gick vi på konditori och hon bjöd på saft och bakelse.

ETERNAL ECHOES | PRIVATE. REPRODUCTION: THE SWEDISH COMMITTEE AGAINST ANTISEMITISM

Den första september hade vi först ingen aning om vad som hände. Det kom många meddelanden på radio om bombningar här och där. Vi hade ingen aning om att kriget började klockan fem på morgonen. När tyskarna började bomba Warszawa på förmiddagen förstod vi att kriget hade börjat vid polsk-tyska gränsen. Då skickade mamma iväg mig för att hamstra, bland annat socker kommer jag ihåg. Ibland sov vi i källaren, ibland hemma. Man hade ångest och levde i ovisshet.

Den 17 september såg vi soldater i långa rockar på Storgatan. De talade ryska. Plötsligt hade vi blivit ”befriade” av Sovjetunionen!

Moster Lusia. Fotot är taget 1936.

Medfinansierat av EU-programmet Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Livet under sovjetisk ockupation

Hela Baltikum blev ryskt och livet förändrades. I skolan måste vi hylla Stalin och sjunga sånger om honom. Vi fick lära oss ryska, läsa ryska författare, ryska dikter. Det är jag väldigt tacksam för. I Wilno kunde många tala ryska eftersom området tidigare tillhört Ryssland. Vi fick också lära oss litauiska. Det är ett väldigt svårt språk och jag fick plugga hårt.

Vi hörde nyheter om att Danmark och Norge blivit ockuperade av tyskarna 1940. Men vi var lite vid sidan om det stora kriget när vi var ockuperade av Sovjetunionen. Jag fortsatte att gå i skolan, vi bodde kvar tillsammans i vår lägenhet och behövde inte svälta utan vi hade mat. Så livet gick sin gilla gång. Min morfar träffade några bekanta och tillsammans gick de till en liten synagoga.

Morfar var inte alls förtjust i att Sovjetunionen tagit över. Han sa öppet vad han tyckte och det var farligt. Om man sa något som inte passade kunde man bli skickad till Sibirien. Det genomfördes utrensningar. På vår gata blev min väninnas pappa tagen. Konstigt nog överlevde han kriget.

Den 15 juni 1941 började stora deportationer till Sibirien av de som var intellektuella och de man ansåg vara obekväma på något sätt. Man hämtade dem på natten och tog dem till Sibirien. Eftersom vi var judar, var vi *persona non grata* – det vill säga icke önskvärda. Vi hade varsin liten väska packad och väntade ängsligt hela tiden på att bli deporterade eftersom morfar ansågs vara kapitalist. Vi var redo att bli deporterade till Sovjetunionen.

Den 21 juni 1941 marscherade tyska soldater in i Wilno. Jag stod utanför porten och såg den mäktiga tyska armén – välutrustade unga tyskar, snyggt klädda. De stackars ryska soldaterna blev tillfångatagna och misshandlade på samma sätt som judar.

© 2015, 2020 Svenska kommittén mot antisemitism

Intervjuare i den videoinspelade intervjun på www.eternalechoes.org: Sarah Forssell

Omslagsfoto och undertext: Ewa Wymark

Text: Texten är en redaktionell sammanställning av Jessica Carleson och Lena Jersenius, baserad på de intervjuer som genomförts med Tamara Nussbaum av Sarah Forssell och Ewa Wymark.

Grafisk form: Cecilia Undemark Péterfy

Medfinansierat av EU-programmet Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Jag heter Tamara Nussbaum.
Jag överlevde Förintelsen.
Här berättar jag min historia.

Tamaras berättelse

Del 3 · Instängd i gettot 1941–1943

Texten är en sammanställning av flera intervjuer med Tamara Nussbaum.

ETERNAL ECHOES

Teach and Learn About the Holocaust

Medfinansierat av
EU-programmet
Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Instängd i gettot 1941–1943

Bara några dagar efter att tyskarna intog Wilno tvingades judarna bära gula stjärnor på kläderna. Meddetsamma började de plåga oss med allt möjligt. Vi förbjöds att göra många saker, vi fick till exempel inte gå på trottoaren, inte gå på bio. Vi blev isolerade.

På nätterna kom de litauiska poliserna, som samarbetade med nazisterna, och hämtade personer. På morgonen klockan åtta kom Gestapo och krävde att få guld och pengar.

En morgon kom Gestapo till vårt hus. De stängde in morfar i ett rum och skrek åt honom. Han gav dem vad de ville ha. Det var inte mycket, men i alla fall. Min pappa och morbror försökte gömma sig men tyskarna hittade dem och tog dem till ”arbete”.

Några släktingar till vårt hembiträde kom till oss och påstod att vi kunde lämna pengar och kläder genom dem till pappa och morbror. Vi hoppades ju att de arbetade någonstans, så vi skickade paket. Vi trodde inte att de var döda. Men det var lurendrejerier. Långt senare har jag fått veta att de blev dödade med detsamma, de blev skjutna som alla judar.

Nu var det bara morfar, mamma, moster, barnen och jag kvar. En natt klockan tolv ringde det på dörren och litauiska polismän sa att vi hade en halvtimma på oss innan vi var tvungna att lämna lägenheten. Vi sov på gården den natten och gick nästa dag till en bror till min morfar där vi fick bo några dagar. Märkligt nog fick vi tillbaka nycklarna till vår lägenhet. Det var underbart att sova i sin egen säng igen. Vi bodde alla i lägenheten fram till september.

Medfinansierat av
EU-programmet
Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Tvångsarbete och skräck

Den nionde september 1941 fick alla judar lämna sina lägenheter och gå till gettot. Det fanns två getton i Wilno, det lilla och det stora. Vi hamnade i det lilla. Jag lämnade lägenheten tillsammans med min mamma, min moster Mina, mina små kusiner Moniek och Anna, och min älskade morfar. Han var 65 år då. Mina kusiner var väldigt små, Moniek var född 1939 och Anna föddes i början av 1941.

COPYRIGHT U.S. HOLOCAUST MEMORIAL MUSEUM

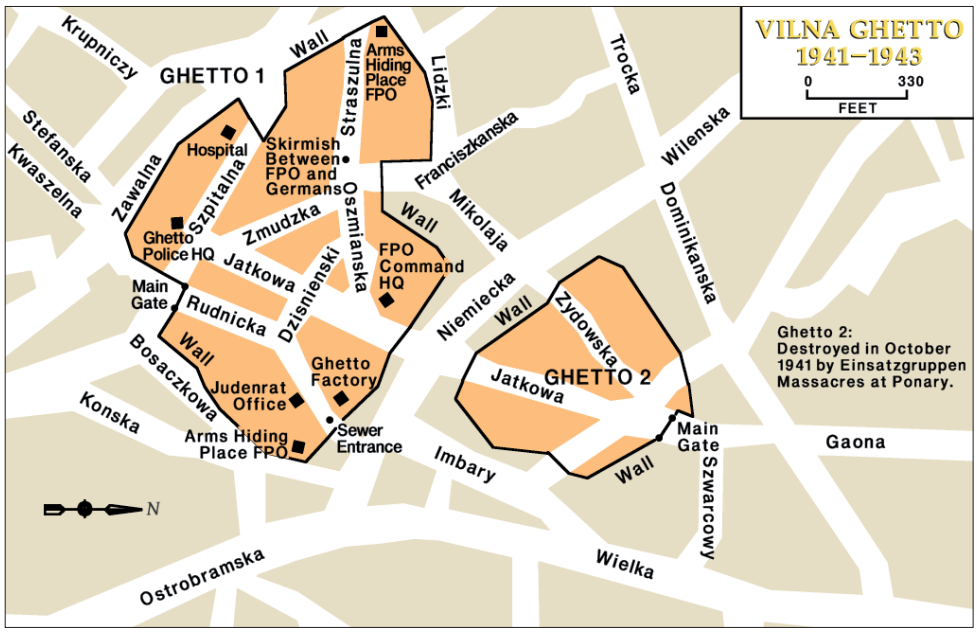

Karta över lilla och stora gettot.

Morfar skaffade ett litet rum åt oss i gettot och där bodde vi alla. Min moster hittade en affär i gettot där man kunde få tag i lite mjölk till de små barnen. Jag var nu fjorton år och fick jobba med grävarbete. Jag försökte skaffa lite mat till barnen genom att tigga från bönderna. På kvällarna, särskilt när det var judiska högtider, kom litauiska militärer in i gettot och förde bort människor. Vi trodde att de togs till arbete någonstans. Men de togs till skogen vid Ponary och sköts. Men vi trodde fortfarande inte att de mördade människor. Man trodde inte, man ville inte tro det.

Vi bodde mitt i gettot, på Gaona-gatan 18. En dag blev min mamma stoppad på väg hem från arbetet av en litauisk polis. Han ville skicka iväg henne direkt. Jag såg det från vårt fönster och sprang ut och sa på litauiska: ”Du får min klocka om du släpper min mamma”. Det gjorde han. Jag var lycklig, att mamma kom tillbaka till det lilla rummet.

När polisen eller soldaterna kom till vårt hus stoppade vi socker i munnen på barnen så att de inte skulle skrika. Sedan satt vi i det lilla rummet och väntade, medan de tömde hela huset. Men just vår lägenhet blev kvar. Vi höll på att dö av skräck. Men vi var tillsammans. På morgonen var vi kanske 70–100 personer kvar i det lilla gettot efter den sista utrensningen. De andra hade tagits till Ponary. Ursprungligen fanns där många tusen personer. Då flyttades vi till det stora gettot.

Medfinansierat av EU-programmet Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Ensam kvar

Återigen hittade morfar ett rum där vi kunde bo, men det gick rykten om en ny aktion. Morfar träffade en släkting som jobbade med tyskarna och hade så kallat ”vitt pass”. De som hade ett sådant pass fick order om att lämna gettot när det blev en aktion. Vår släkting hade inga egna barn så min morfar bad honom och hans fru ta mig som sitt eget barn. På så sätt räddade morfar mitt liv. Han sa till mig: ”Du ska överleva, du måste...” ”Så du kan rädda oss. Du kan vända dig till myndigheterna.” Han var så blåögd min morfar.

Jag följde med släktingen. Dagen efter när de som jobbade för tyskarna skulle lämna gettot kom min mamma. Hon gav mig sin finaste kofta och lite att dricka. Hon var helt lugn, men jag grät hela tiden. När vi sedan lämnade gettot vände jag mig om och såg att mamma grät. Vi skulle aldrig ses igen.

Under dagen väntade vi på släktingens arbetsplats. Där fanns många familjer. Jag grät hela tiden och de orkade inte med mig. ”Vi orkar inte, vi har alla sådana öden.” ”Du får sluta gråta.” Genom fönstret såg jag hur folk gick mot Ponary och jag ville spring till dem. Jag trodde jag skulle dö. Jag ville inte stanna där, jag ville gå med dem som fördes mot Ponary.

På kvällen fick vi komma tillbaka till gettot och jag sprang till vår lägenhet, men ingen var där. Någon sa att till mig: ”Vi ville rädda din mamma. Men din mamma ville inte lämna sin syster.” På golvet i lägenheten låg lite socker och en liten leksak. Jag var inte fyllda femton år ännu. Jag grät och skrek. Jag ville inte leva. Ingen tog hand om mig.

Plötsligt kom min morbrors bror som hette Noah. Han hade varit soldat i polsk-tyska kriget och vi hade inte hört av honom under hela denna tid. Han undrade var alla var. Jag berättade att det bara var jag kvar och sa att jag inte ville fortsätta leva. Han sa: ”Du är ung, du kommer att överleva och få ett liv.” Sedan försvann han igen.

Sorg och tröst i gettot

Under kriget kan jag dela in mitt liv i två delar. När jag hade min familj och när jag var helt ensam. I början var vi alla tillsammans och hur illa det än var så var vi ändå tillsammans. Sedan var jag ensam. Då brydde jag mig inte om vad som hände längre, om jag skulle överleva eller inte. Alla var borta. Vad skulle jag leva för?

Jag kommer ihåg när jag skulle fylla femton. Mina födelsedagar hade alltid varit en sådan fest. När jag fyllde femton år visste ingen om det, jag satt och grät och grät. Dagarna var hopplösa, jag gjorde ingenting.

Den enda ljuspunkten i mitt liv var ett bibliotek som fanns i gettot. Där på biblioteket Strashun kunde jag låna en bok! Och jag satt där och läste, jag tror det var *Anna Karenina*, nej, det var nog *Krig och Fred*.

Annars var jag inte intresserad av någonting. Jag hade sorg i hjärtat. Och jag var hungrig hela tiden.

Ibland föll bomber och alla sprang. En dag mötte jag min före detta granne, han frågade ”Var har du din familj?”. Jag sa: ”Det är ingen som lever längre”. Han fick tårar i ögonen, tog fram sin portmonnä och jag fick alla hans pengar. Jag glömmer aldrig detta!

Medfinansierat av EU-programmet Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Arbetet i gettot

Jag arbetade i en tysk fabrik och gjorde skor åt soldater. Men jag var bara där i en eller två månader. Sedan skulle vi arbeta på en flygplats, röja och arbeta fysiskt. Den låg sju-åtta kilometer från gettot och vi skulle gå dit till fots. Jag mådde inte alls bra och en dag struntade jag i att gå dit. På kvällen kom den judiska polisen och tog mig till fängelset för att jag inte gått till arbetet.

Nästa dag kom jag tillbaka till flygplatsen på något sätt, jag kommer inte ihåg hur, men när jag kom dit hördes skott och jag såg en person ligga död på golvet. Jag tänkte att de skulle döda oss så jag sprang, jag slängde mina träskor och sprang. Det var på min mammas födelsedag, den 6 augusti 1943. Jag gömde mig vid ett gammalt polskt flygplan, men plötsligt kom en tysk med en stor hund och sa att jag skulle följa med honom. ”Ska jag dö så kan du döda mig nu. Det spelar ingen roll”, sa jag. ”Ah dumma *Menschenkind*”, sa han. ”Du ska jobba, du ska till jobbet”. Jag kom till ett ställe där det satt mycket folk och väntade på någonting. Efter en stund åkte vi till järnvägsstationen och där satte de oss i dåliga godsvagnar.

© 2015, 2020 Svenska kommittén mot antisemitism

Intervjuare i den videoinspelade intervjun på www.eternalechoes.org: Sarah Forssell

Omslagsfoto och undertext: Ewa Wymark

Text: Texten är en redaktionell sammanställning av Jessica Carleson och Lena Jersenius, baserad på de intervjuer som genomförts med Tamara Nussbaum av Sarah Forssell och Ewa Wymark.

Grafisk form: Cecilia Undemark Péterfy

Medfinansierat av EU-programmet Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Jag heter Tamara Nussbaum.
Jag överlevde Förintelsen.
Här berättar jag min historia.

Tamaras berättelse

Del 4 · Tiden i läger 1943–1945

Texten är en sammanställning av flera intervjuer med Tamara Nussbaum.

ETERNAL ECHOES

Teach and Learn About the Holocaust

Medfinansierat av
EU-programmet
Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Tiden i läger 1943–1945

Vidare till arbetsläger

Tåget körde och körde. Och jag tänkte: ”Herregud, det är bränslebrist, varför ska de döda oss någon annanstans? Varför inte döda oss här?” Runt halsen hade jag ett fotografi av min mamma och jag tog fram det. ”Nu när jag ska dö, när de ska skjuta mig så ska jag tänka på dig mamma, och alla. Det blir min sista tanke.”

Så plötsligt stannade tåget. Någon öppnade luckan och frågade var vi var. ”Riga (i Lettland)”, svarade någon. Men vi körde vidare och hamnade i Tallinn (i Estland). Det var kallt. Sedan körde de oss till Vaivara, ett koncentrationsläger som låg nära Narva. Där fick vi arbeta fysiskt, gräva och gräva. Vi bodde många i samma barack. Människor jag aldrig sett förut, som svor och hade ett grovt språk. Jag hade aldrig hört sådant. Det var hemskt, men jag brydde mig inte. Vi arbetade från morgon till kväll och hade en halvtimmes lunchrast. Lunch låter så fint, men vi fick bara en liten tunn soppa att äta. Sedan jobba, jobba! Jag hade bara en klänning och inga skor. Men när människor dödats fick vi deras kläder. Man funderade inte på det. Man måste ha kläder.

Plötsligt efter en kort tid fick jag hjälpa till i ett kök för holländare. Jag var nu 17 år. Det var många holländare där. Det var sådana som arbetade för SS och andra. De var hyggliga mot oss. Vi fick äta, vi fick potatis. Sedan flyttades holländarna till fronten. Då fick jag jobba i det judiska köket. Koka te när de skulle gå till jobbet... Det var bättre än att stå på gatan och gräva när det regnade och var kallt. Jag försökte faktiskt hjälpa folk. Det fanns tyfusbaracker – jag försökte ta med lite mat dit. Jag tänkte inte på att man kunde bli smittad, det gjorde mig detsamma.

Mitt i natten var det uppställning – då skulle vi ställa upp oss och få höra ”alla judar är parasiter, de allra värsta”, det fick vi höra av *Lagerführer*.

Medfinansierat av
EU-programmet
Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Med Anushka till Tallinn

ETERNAL ECHOES | PRIVATE. REPRODUCTION:
THE SWEDISH COMMITTEE AGAINST ANTISEMITISM

Anushka, fotot är taget 1963

Sen träffade jag en kvinna från Litauen, hon hette Anushka. Hon var mycket vacker och kunde många språk, till och med tyskarna hade respekt för henne. En tyska blev kär i henne och skickade kärleksbrev. Anushka var nio år äldre än jag och var gift. Hennes dotter hade blivit mördad av tyskarna. Till en början fanns hennes man i samma läger men han fördes senare någon annanstans. Anushka och jag blev vänner. Vi hade samma galghumor. Vi kommentarade allt och kunde skratta åt saker man absolut inte får skratta åt. Men det räddade livet på oss!

När tyskarna rakade av håret på oss och vi skulle bada i lite vatten och marschera nakna framför dem då sa Anushka: ”Upp med huvudet”! Vi höll upp huvudet och tittade på dem. Det var vår lilla protest. Hon var fantastisk Anushka! Och jag mot henne … Hon blev min syster, min familj, det hjälpte mig att få lite mer mod i livet och komma ur depressionen på något sätt.

Sen hörde vi kanoner, vi var inte långt från Narva, det var 1943–44. Vi hade ingen aning om att ryssarna hade börjat sin offensiv. Då skulle de stänga lägret och vi fick marschera till Tallinn. Det var snö och kallt. De som inte klarade det... vi hörde ”pang, pang” på vägen. Jag satte mig i snön och höll på att somna men då sa Anushka: ”Du får inte sova, det blir din död!”

Till slut kom vi fram till Tallinn. Där blev vi placerade på båtar och fördes till Stutthof.

Medfinansierat av
EU-programmet
Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

I läger i Tyskland

Vi kom till Stutthof. Där fick man inte jobba. Där var det en annan metod. Det var ryska prostituerade som var våra *blockäldste*. Vi gick upp klockan halv sex på morgonen. De som inte var snabba nog fick en hink kallt vatten över sig. Vi hade diarréer så halva tiden stod man i kö för att komma till toaletten. Det var bara att överleva från ena dagen till den andra.

Plötsligt en dag samlade man de unga flickorna för att skicka dem till arbete i Tyskland. Innan vi åkte skulle vi få nya kläder och jag fick en klänning. Man skulle sy på sitt nummer på fram- och baksidan. Plötsligt slocknade ljuset och när det tändes igen hade någon stulit min klänning. Jag stod halvnaken utan kläder. Till slut fick jag tag i en annan klänning.

Jag var 17-18 år när detta hände. Anushka var också med i gruppen. Vi hamnade i Ochsenzoll-Hamburg och fick arbeta på en ammunitionsfabrik. Det var inte bara vi där, det var fransyskor som var sminkade och var riktigt kvinnliga. Det var olika nationaliteter. Vi försökte fuska naturligtvis, men så fort arbetsledarna inte tittade slutade vi arbeta. Vi ville inte hjälpa tyskarna till segern. Det var vårt motstånd.

När det var bombanfall och jag såg Hamburg binna, tänkte jag: ”Gud, det skulle vara en lyckans stund att bli dödad av en engelsk bomb!”

Sen blev jag utvald att bli en ”häst”, jag kallar det ”häst”. Jag skulle dra en kärra med mat och allt de behövde till lägret. Jag hade inte så mycket krafter men två tyska SS-kvinnor gick med mig. Jag drog kärran och fick lasta tunga säckar med potatis. Jag fick inte ta något själv. Gick jag inte tillräckligt fort så sparkade SS-kvinnorna mig. På slutet kom en SS-man, Lauo, som var en mycket fin människa. Han skämdes för vad man gjorde. Han behandlade oss som människor. Efter kriget sa vi till engelsmännen att Lauo var en väldigt fin människa och att de inte skulle straffa honom.

På slutet kom det ungerska judar och romer, många romer. Sedan blev vi evakuerade igen och hamnade på vintern 1945 i Bergen-Belsen. Och det var det värsta jag har varit med om.

© 2015, 2020 Svenska kommittén mot antisemitism

Intervjuare i den videoinspelade intervjun på www.eternalechoes.org: Sarah Forssell

Omslagsfoto och undertext: Ewa Wymark

Text: Texten är en redaktionell sammanställning av Jessica Carleson och Lena Jersenius,

baserad på de intervjuer som genomförts med Tamara Nussbaum av Sarah Forssell och Ewa Wymark.

Grafisk form: Cecilia Undemark Péterfy

Medfinansierat av EU-programmet Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Jag heter Tamara Nussbaum.
Jag överlevde Förintelsen.
Här berättar jag min historia.

Tamaras berättelse

Del 5 · Befrielsen och erfarenheter efter krigsslutet 1945

Texten är en sammanställning av flera intervjuer med Tamara Nussbaum.

ETERNAL ECHOES

Teach and Learn About the Holocaust

Medfinansierat av
EU-programmet
Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Befrielsen och erfarenheter efter krigsslutet 1945

Sjukdom och död i Bergen-Belsen

Vi kom dit och det låg lik på gatorna. Mitt i alltihop stod en orkester och spelade. Det var fruktansvärt! Vi fick komma till en barack. Där låg halvdöda människor som man fick bära ut så att de fick dö utanför och vi fick ta deras platser. Det var något så fasansfullt. Man bara väntade på döden. Jag kommer inte ihåg om vi fick någonting. Jag var så fruktansvärt törstig. Det fanns en liten sjö där som var förgiftad, men jag drack vattnet och blev jättesjuk. Jag fick sådana diarréer. Men det var bara att överleva eller inte. Jag överlevde. Man blev likgiltig. Men jag hade Anushka. Vi tänkte inte att vi skulle överleva, men vi hade varandra. Så gick dag efter dag. Vi väntade bara på döden.

ETERNAL ECHOES | PRIVATE. REPRODUCTION:
THE SWEDISH COMMITTEE AGAINST ANTISEMITISM

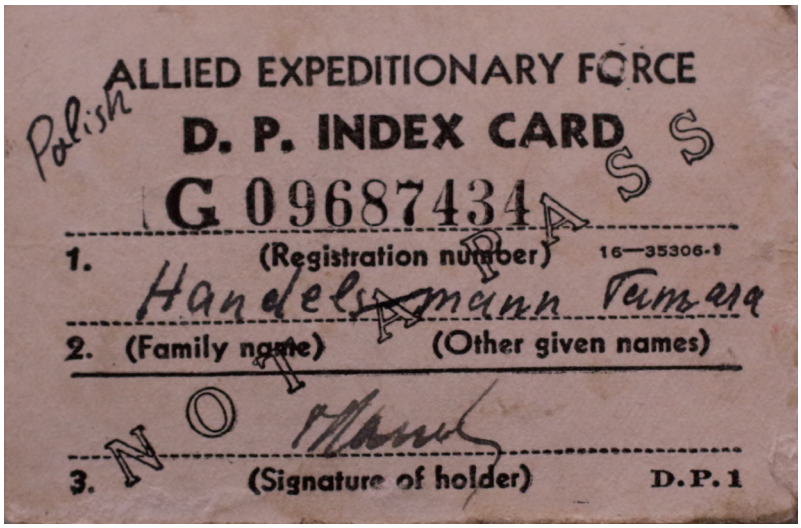

Registerkort från Bergen-Belsen för Handelsmann, Tamara.

Medfinansierat av EU-programmet Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Befrielsen och resan till Sverige

Den 14 april 1945... Det var ett fantastiskt fint vårväder, ljummet och fint. Anushka och jag stod och tittade på vakten. Det var inte som vanligt. Vi kunde inte se om vakten var i vakttornet. Någonting var annorlunda.

Nästa dag, den 15 april låg jag apatisk på britsen. Plötsligt hör jag att något händer, jag hör att folk skriker. Jag går ut och ser att engelska soldater har befriat lägret och jag blir vittne till hur kommendanten Josef Kramer och andra vakter blir arresterade. Engelsmännen gav oss konserver, men många dog av maten

Och jag minns att de samlade tyskarna från stan för att de skulle se vad nazisterna hade gjort. Och jag kommer ihåg deras ansikten, de ville inte titta, de ville inte se och erkänna att det var sant. Men de var tvungna.

När första euforin var över tänkte jag: ”Jag har ingenstans att komma till. Jag har ingenstans.”

Jag kände att jag måste komma därifrån och tänkte: ”Jag har min moster i Palestina, min morbror i Frankrike och min mammas kusin i Stockholm. Jag skriver till Stockholm.” Jag satt en hel natt och skrev, och grät. Min mammas kusin Josef svarade: ”Vi vill att du kommer till Stockholm och vi ska ta hand om dig. Vi trodde inte att någon levde överhuvudtaget.”

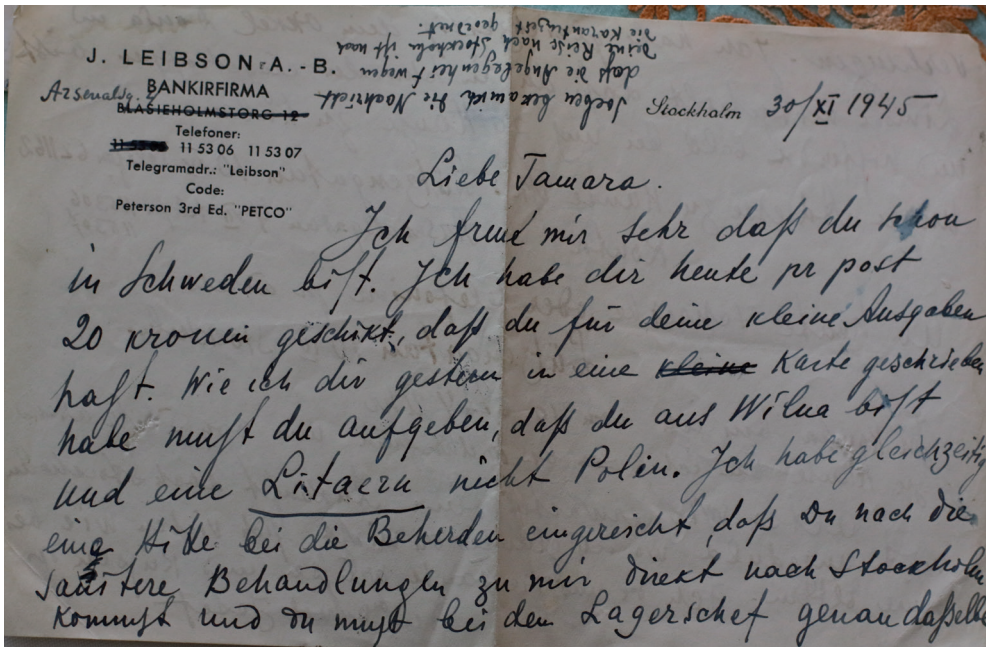

J. LEISBON A.-B.
BANKIRFIRMA
~~BLASIEHOLMSTORG 12~~
Telefoner:
11 53 06 11 53 07
Telegramadr.: "Leibson"
Code:
Peterson 3rd Ed. "PETCO"

Stockholm 30/XI 1945

Liebe Tamara.

Ich freue mir sehr daß du schon in Schweden bist. Ich habe dir heute per post 20 kronen geschickt, daß du für deine kleine Ausgaben hast. Wie ich dir gestern in eine ~~kleine~~ Karte geschrieben habe mußt du aufgeben, daß du aus Wilna bist und eine Litauerin nicht Polin. Ich habe gleichzeitig eine Bitte bei die Behörden eingereicht, daß du nach die sanitäre Behandlungen zu mir direkt nach Stockholm kommst und du mußt bei den Lagerschef genau dasselbe

Brev från min mamas kusin Josef till mig i Bergen-Belsen.

Så skrev morbror Josef (jag kallar honom så fast det egentligen är min mammas kusin) meddetsamma till min moster och morbror i Frankrike och alla ville att jag skulle komma till dem. Jag bestämde mig för att åka till Stockholm, här hade det inte varit krig. Jag åkte till Sverige i oktober 1945, jag anlände samma dag som jag miste min familj, den 23 oktober.

Jag kom till Ramlösa brunn i Helsingborg och efter tre veckor åkte jag till Stockholm. Någon gav mig en liten Aladdin-ask. Jag glömmer det aldrig – jag åt upp allt på en gång. Hur jag njöt!

Mina släktingar väntade på Centralen. Jag kom direkt från Bergen-Belsen till en lägenhet på Östermalm, till paradiset! Lägenheten var vackert möblerat med antika möbler, på trappan låg en röd matta. Det var så fantastiskt att komma dit, maten stod på bordet och släkten var samlad. Det var något fantastiskt. Man vänjer sig vid det goda. De tog hand om mig.

ETERNAL ECHOES | PRIVATE. REPRODUCTION: THE SWEDISH COMMITTEE AGAINST ANTISEMITISM

Medfinansierat av EU-programmet Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

ETERNAL ECHOES | PRIVATE. REPRODUCTION: THE SWEDISH COMMITTEE AGAINST ANTISEMITISM

Tamara i Stockholm ett par år efter kriget

Min man Jan och jag i Kungsträdgården. Vi förlovade oss 1953.

ETERNAL ECHOES | PRIVATE. REPRODUCTION: THE SWEDISH COMMITTEE AGAINST ANTISEMITISM

Min morbror Josef, ställde krav på mig med detsamma. Jag skulle ha ett yrke. Jag sa att jag ville bli sjuksköterska, så först började jag på folkhögskola. Det var det bästa som hänt mig. Alla var så vänliga. Jag gick en massa kurser och till slut kom jag in som provelev. Jag blev färdig sjuksköterska 1950 efter tre och ett halvt års studier. Vi fick diplom i Blå hallen i Stadshuset i Stockholm.

Sedan fortsatte livet. Jag åkte till Frankrike några månader för att hälsa på mammas bror och hans familj. De hade det ganska fattigt, men vi hade trevligt tillsammans. När jag kom tillbaka ordnade min släkting en liten enrumslägenhet till mig, jag hade många vänner, också pojkvänner. Vi hade roligt tillsammans och jag trivdes jättebra, också med jobbet.

Sedan träffade jag min man. Vi gifte oss och fick två barn. Vi pratade alltid om våra upplevelser. Min man dog 1999.

Min dotter Sonja är också sjuksköterska. Hon har två barn och tre barnbarn, så jag har tre barnbarnsbarn, Siri, Hedda och Nora – det är livets största gåva. Min son Ralph är ingenjör.

Anushka överlevde också kriget. Hon bosatte sig i Sydafrika och senare i Israel. Vi har träffats flera gånger. Jag har varit tillbaka i Vilnius, men allt är så förändrat. Jag har också besökt Bergen-Belsen och Ponary. Där fanns bara en massa monument. Jag hade blommor med mig som jag lämnade vid ett monument.

© 2015, 2020 Svenska kommittén mot antisemitism

Intervjuare i den videoinspelade intervjun på www.eternalechoes.org: Sarah Forssell

Omslagsfoto och undertext: Ewa Wymark

Text: Texten är en redaktionell sammanställning av Jessica Carleson och Lena Jersenius, baserad på de intervjuer som genomförts med Tamara Nussbaum av Sarah Forssell och Ewa Wymark.

Grafisk form: Cecilia Undemark Péterfy

Medfinansierat av EU-programmet Erasmus+

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.